

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ PRÁCE JANA TKÁČIKA

Jan Tkáčik, Bohem ospravedlněný člověk podle Hanse Künga. Jeho přínos v kontextu tradičního mezikonfesijního sporu, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra systematické teologie, studijní obor: Evangelická teologie, vedoucí práce: Mgr. Ondřej Kolář, Th.D., Praha 2024, 59 s.

Předložená bakalářská práce „se věnuje nauce o ospravedlnění, která je ústřední částí křesťanské dogmatiky“ (viz anotace). Autor si téma zvolil, protože je mu ekumenické smýšlení blízké (viz anotace). Text rozdělil do čtyř kapitol: V první předkládá přehled ve vývoji myšlení o ospravedlnění, ve druhé představuje práci Hanse Künga o ospravedlnění, ve třetí popisuje mezikonfesní spor o tomto tématu a ve čtvrté zmiňuje Küngův přínos pro ekumenický dialog.

Je třeba ocenit autorovu odvahu, se kterou se pustil do náročného teologického tématu. Výsledek však vzbuzuje spíše rozpaky. Už uvedený citát se může zdát v ekumenickém kontextu sporný. Skutečně je nauka o ospravedlnění ústřední částí křesťanské dogmatiky nebo to platí pouze pro některé tradice?

Název práce spolu s podnázvem poměrně srozumitelně pojmenovává téma, ale schází jeho jasnější vymezení, alespoň stručný přehled dosavadního bádání, popis zdrojů a také formulované otázky, které jsou s vybraným tématem spojené a na které hodlá autor ve své práci hledat odpovědi (parafrázuji charakteristiku bakalářské práce v Manuálu ETF z roku 2016). Ostatně výše citované vymezení bakalářské práce najdeme pouze v její anotaci, nikoliv však v úvodu práce, které by mělo obsahovat uvedení do tématu, badatelské otázky a popis metody, kterou autor hodlá použít.

Z proporce jednotlivých kapitol (a z množství formulačních chyb nebo překlepů) to vypadá, jakoby autorovi scházelo dostatek času na kvalitní zpracování tématu. Zatímco první kapitola (tj. „stručný přehled ve vývoji myšlení“) má 19 stran, druhá 16, třetí 6 a čtvrtá už jen 4. Není zřejmé, která pasáž je jádrem a nejdůležitější částí práce.

Za problematický nebo v podstatě chybný považuji způsob, jakým autor zpracoval první a druhou kapitolu práce, tj. více než polovinu celé práce. Autor hned v úvodu přiznal, že jednotlivé kapitoly jsou zpracovány podle podkapitol nebo kapitol daného zdroje. Způsob, kdy je celá kapitola v podstatě pouhou parafrází z jedné knihy, je značně problematický. V podstatě celá první kapitola (s výjimkou první /založené v podstatě na citacích z knihy Petra Pokorného/ a poslední podkapitoly 1.8) je založena na knize Alistera McGratha *Iustitia Dei. History of the Christian Doctrine of Justification* (4th Edition. Cambridge University Press, 2020), celá druhá kapitola (včetně podkapitoly 1.8) na knize Hanse Künga *Rechtfertigung. Die Lehre Karl Barths und eine katholische Bessinnung* (München: R. Piper GmbH. & Co. KG, 1986; nejedná se však o první vydání /to vyšlo v roce 1957/, jak uvádí autor, ale zřejmě o páté vydání /podle LThK³/ s novou předmluvou). Autor bibliografické odkazy prokládá dalšími odkazy, uvedenými v původním zdroj, ale dělá to přiznaně a sekundárně citované zdroje v poznámkách pod čarou do seznamu literatury nezahrnul (viz Poznámka k citacím a jiným odkazům na s. 9).

Autor sice informuje, že bude „citace v citaci“ uvádět v řádné formě v poznámce pod čarou (tamtéž, s. 9), ale nedělá to důsledně. Např. na s. 15 cituje údajný slavný výrok: „Podle slavného výroku platí, že „když bohu (*sic!*) korunuje naše zásluhy, korunuje výlučně své dary.““ Neuvádí původní zdroj, přestože McGrath odkazuje, že se cituje Augustinův dopis č. 194 (McGrath, s. 44). Jedná se o dopis o milosti Boží, jehož český překlad je k dispozici v knize Radislava Hoška *Aurelius Augustinus. Říman, člověk, světec* (Praha: Vyšehrad, 2000), s. 309-330 (uvedený citát s. 317).

Již zmíněný Manuál ETF k formálním náležitostem akademických prací uvádí, že by v bakalářské práci nemělo jít pouze o literární kompilaci nebo sběr dat, ale student má prokázat schopnost „shromážděné informace také třídit, navzájem porovnávat, hodnotit a adekvátně interpretovat i zobecnit“. Kompilace na základě jedné knihy, kterou autor v podstatě jen parafrázuje a prokládá přímými citacemi (opět z uvedeného textu) je těžko možné považovat za kritickou práci s textem. Při letmém srovnání některých

pasáží s knihou McGratha se navíc zdá, že se skutečně nejedná o výklad autora s odkazy na McGratha, ale o přebírání postupu výkladu McGratha, ve kterém se autor někdy ztrácí.

To je možné ilustrovat např. na zmínce o pozoruhodné paralele o česneku a magnetu, resp. na tvrzení, že šťáva z česneku (dočasně) zbavuje magnet jeho vlastností, což by bylo asi vhodné vysvětlit, protože to dnes odporuje naší zkušenosti (McGrath vysvětlení této analogie uvádí na s. 245). Autor bakalářské práce tuto analogii uvádí jako vysvětlení údajné monergistické pozice (s. 21). Jedná se však o omyl, neboť jde o analogii vyjádřenou Viktorinem Strigelem v souvislosti s disputací ve Výmaru (1560), kterou reagoval na monergistické pozice Amsdorfa a Flacia. Z odstavce, kde ji McGrath poprvé zmiňuje (McGrath, s. 245), to možná není úplně srozumitelné, ale dále McGrath uvádí (s. 245), že Flacius na Strigela reagoval. Ještě dále McGrath výslovně uvádí (s. 247), že synergistická pozice, včetně Strigelovy analogie s česnekem a magnetem, byla Formulí svornosti odmítnuta (jak je ostatně možné se přesvědčit i v jejím českém vydání z roku 2006, s. 490). Už tak složité spory mezi luterskými teology o subtilní problematice se zdají být v podání autora bakalářské práce místy ještě více zamotané a nepřehledné.

Jelikož není zcela zřejmé, podle jakého klíče autor bakalářské práce některé pasáže z obsáhlého díla McGratha parafrázuje a jiné naopak přeskakuje, působí jeho výklad místy nesrozumitelně. Není jasné, jak se uvedená témata, zmínění autoři nebo popsané spory vztahují k ústřednímu tématu, tj. zpracování tématu ospravedlnění podle Hanse Künga. Dále je možné se ptát, zda by např. nestál za zmínku Anselm z Canterbury v pasáži o scholastice, když autor uvádí, že protestantští teologové značně vycházejí z jeho satisfakční teorie (s. 24).

Na s. 27 se začátkem podkapitoly *1.8 Barth a katolické sblížení* je zřetelný předěl. Chronologicky řazený výklad bez vysvětlení přeskakuje od tridentského koncilu do 20. století a místo McGratha začne postupovat podle knihy Hanse Künga. Práce McGratha se mihne už jen při uvedení jeho kritiky Küngovy knihy (s. 52), ale pouze ve formě přímé citace, tj. bez snahy oba stěžejní zdroje své bakalářské práce nějak kriticky srovnávat nebo konfrontovat. Mimochodem i McGrath věnuje Barthovi a jeho učení o ospravedlnění poměrně obsáhlou pozornost (celou jednu podkapitulu viz McGrath, s. 392-406), ale autor práce už s touto částí knihy nepracuje, neboť podkapitulu o Barthovi zpracoval výlučně podle Künga. Takový způsob práce vzbuzuje rozpaky.

Pro ještě lepší pochopení kontextu vzniku a ohlasu Küngovy knihy o ospravedlnění by stálo za pozornost jeho vlastní detailní líčení v pamětech, které jsou u nás dostupné v nekvalitním českém překladu první části jeho vzpomínek s názvem *Vybojovaná svoboda* (Praha: Bergman, 2011), kde o výběru tématu disertace, jeho zpracování i ohlasu obsáhle referuje (na s. 132-166). Možná by tento text trochu pomohl autorovi bakalářské práce v pochopení dopadu Küngovy knihy a k formulaci vyváženějšího hodnocení jeho významu. Myslím si, že je poněkud nadsazené tvrzení autora bakalářské práce, že Küngova kniha „vyvolala ekumenickou senzací“ (s. 31). Naopak v katolickém prostředí zazněla řada kritických nebo odmítavých hlasů. Např. holandský jezuita Johannes L. Witte v obsáhlé recenzi (*Ist Barths Rechtfertigungslehre grundsätzlich katholisch? Münchener Theologische Zeitschrift*, 10, 1959, č. 1, s. 38-48 /dostupné online/) sice uznává některé přednosti Küngovy knihy, nicméně jeho závěrem je konstatování: Učení o ospravedlnění Karla Bartha zásadně nesouhlasí s katolickou naukou. Pozornost Küngově knize věnovali i ve Vatikánu. Jak sám Küng uvádí, vysloužil si za svoji disertaci v úřadu Sv. Officia, tj. nástupce bývalé inkvizice, protokolární číslo 399/57i, tj. tedy složku č. 399 z roku 1957 v oddělení indexu zakázaných knih (to neznamená, že by jeho kniha byla uvedena na index).

3. kapitola (s. 47-52) a 4. kapitola (s. 53-56) se zdají být oproti dvěma předchozím přece jen autorem původně zpracované, i když i tady najdeme delší citace, v případě 3. kapitoly téměř výlučně z Küngovy knihy. Opět se zdá, že místo kritické konfrontace Küngova díla s jinými názory nebo přístupy se dostává více ke slovu Küngovo vlastní hodnocení (tedy kromě citace Barthova pochvalného dopisu, který Küng zařadil do úvodu své knihy). Např. tvrzení, že „Küngova teologie ospravedlnění může být stejně dobře katolickým i protestantským stanoviskem“ (s. 47), by zasloužilo ověřit a nějakým způsobem doložit (např. souhlasnými hlasy katolických a protestantských teologů). Velmi stručná podkapitola 3.4 Kritika

Küngovy práce obsahuje v podstatě jen citát z knihy McGratha a zmínku z příspěvku Karla Lehmana, což mi nepřijde jako dostatečné s ohledem na ohlas, jaký kniha po svém vydání měla.

Hans Küng byl zřejmě skutečně prvním katolickým teologem, který se pokusil najít významnou ekumenickou shodu v nauce o ospravedlnění. Podle názvu práce jsem očekával, že autor bude věnovat větší pozornost zařazení Küngovy knihy do kontextu ekumenických diskusí o nauce o ospravedlnění. Kromě bezprostředních reakcí na vydání knihy by bylo zajímavé, i když nepochybně náročné, sledovat jeho stopy v pozdějších ekumenických vyjádřeních. Autor sice ve 4. kapitole (z celé práce nejstručnější) uvádí některé ekumenické dialogy, ale z popisu není zcela zřejmé, nakolik byly iniciované nebo inspirované Küngovou knihou. Odkazovat na samotné tvrzení Künga (s. 53) mi nepřipadá dostatečně kritické. Alespoň částečně by bylo možné rekonstruovat vliv Küngovy knihy, i když by to asi nebylo jednoduché. Např. díky sborníku příspěvků, které zazněly v rámci katolicko-luterského dialogu v USA při přípravě dokumentu *Justification by Faith (Justification by Faith: Lutherans and Catholics in Dialogue, VII ed. by H. George Anderson, T. Austin Murphy, Joseph A. Burgess, Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1985)* víme, že o Küngově knize se zmiňoval příspěvek luterského teologa Georga A. Lindbecka a katolického teologa Avery Dullese.

Autor cituje Petera Neunera (s. 53), který kromě Künga zmiňuje několik dalších katolických autorů, kteří přispěli k ekumenickému sblížení v otázce ospravedlnění. Podobně je to v autorem citovaném článku Karla Lehmana nebo např. v knize Waltera Kaspera *Wege der Einheit. Perspektiven für die Ökumene* (Freiburg im Breisgau: Herder, 2005) na s. 164. Před Küngem je vždy předřazen Hans Urs von Balthasar, který vydal obsáhlou knihu o Barthovi v roce 1951 a Hanse Künga v podstatě inspiroval. Možná by bylo zajímavé pokusit se najít Küngův přínos a vyhnout se přitom dvěma extrémům. Na jedné straně je to Küngova sebe prezentace ve svých textech, na straně druhé snaha o vytlačení Künga mimo rámec katolické ortodoxie zvláště poté, když mu byla v prosinci 1979 rozhodnutím Kongregace pro nauku víry odebrána kanonická mise k vyučování na katolických školách. Nepřízeň vatikánských úřadů se údajně projevila také v tom, že organizátoři slavnostního podpisu Dohody o nauce o ospravedlnění v roce 1999 museli zrušit pozvání Künga na tuto akci. Tvrzení autora, že Küng tématu ospravedlnění „už žádnou další monografii nevěnoval a podle všeho už nebylo potřeba, jelikož cíle dosáhl – ospravedlnění se stalo tématem ekumenického dialogu, který skutečně v ospravedlnění seznal podstatnou protestantsko-katolickou shodu“ (s. 31), je poněkud odvážné. Nepochybně však inicioval teologickou diskusi, která byla po více než čtyřiceti letech završena uzavřením dohody o ospravedlnění. Ovšem ani v roce 1999 se to neobešlo bez protestů a námitek z obou stran.

Jazyková stránka práce vykazuje určité nedostatky:

Překlepů a hrubých chyb v práci mnoho není, ale hned v anotaci je několik překlepů (např. „Druhá představuji“, „konfesijí spor“).

Některé věty jsou chybně formulované, např. „že ospravedlnění je pro něj člověk Božím činem“ (s. 12).

V kapitole 1.1 (s. 12), která je v podstatě jen poskládaná z citací z knihy Petra Pokorného, chybí na několika místech začátky uvozovek.

Do očí bijící je střídavé psaní malého a velkého B ve slově b/Bůh (v adjektivu Boží je psaní velkého B důslednější). Např. v jedné větě na s. 18 najdeme obě podoby: „Luther po dlouhé námaze pochopil, že se nejedná o spravedlnost, která je vlastní bohu, která ho činí spravedlivým a podle níž Bůh odměňuje spravedlivé a odsuzuje hříšníky.“

Také jméno McGratha občas působí potíže: McHrath (s. 17) nebo Mcgrath (s. 18 a 19).

Přes řadu uvedených výhrad, je třeba znovu připomenout, že si autor vybral náročné a zajímavé téma a pracoval s cizojazyčnou literaturou. Jeho nadšení pro ekumenicky důležité téma a ochota se s ním

poprat zřejmě jen scházelo trochu více času a klidu na lepší utřídění myšlenek a jejich srozumitelnou formulaci.

Přes uvedené výhrady předloženou bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení v rozmezí (v závislosti na obhajobě): **D (uspokojivě) – E (dostatečně)**

Případné otázky k obhajobě:

1) Je možné tvrdit, že nauka o ospravedlnění je ústřední částí křesťanské dogmatiky? Platí to pro všechny tradice?

2) Jaký je význam Společné dohody o ospravedlnění a v čem může znamenat průlom v ekumenickém hnutí/dialogu?

11. září 2024

Mgr. et Mgr. Martin Vaňáč, Ph.D.